

Дејан М. ИЛИЋ\*  
Институт за књижевност и уметност  
Београд

Оригинални научни рад  
Примљен: 15. 10. 2024.  
Прихваћен: 27. 2. 2025.

## НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ У ДАБРО-БОСАНСКОМ ИСТОЧНИКУ

Часопис *Дабро-босански источник* покренут је 1887. године, као верски часопис и званично гласило Митрополије. Иако се примарно бавио црквеним питањима и упућивао на правила богослужења, часопис је пратио културни живот српског народа у Босни и Херцеговини, а неговао је и забавно-поучни, белетристички део у којем је доста простора поклоњено прилозима из народне књижевности и фолклористике и етнографије у ширем смислу. После *Босанске виле*, овај часопис представља најзначајнију ризницу фолклорне грађе српског народа у Босни и Херцеговини. У предстојећем раду настојаћемо да жанровски и тематски опишемо објављену фолклорну грађу у *Источнику*. Анализираћемо и место фолклора у уредничкој концепцији часописа, схватање народне књижевности и указати на доминантне видове текстуализације и односа према теренском раду. Реконструисаћемо мрежу сарадника сакупљача и настојати да укажемо на улогу *Источника* у промовисању и сакупљању фолклорне грађе у контексту културне историје Срба у Босни и Херцеговини у последњој четвртини XIX века.

**Кључне речи:** *Дабро-босански источник*, периодика, народна књижевност, сакупљање фолклорног материјала, фолклор, културна историја, Босна и Херцеговина.

Сакупљање умотворина и фолклорне грађе уопште на просторима Босне и Херцеговине доживеће експанзију после аустроугарске окупације, нарочито у другој половини осамдесетих и деведесетим годинама XIX века.<sup>1</sup> На развој ове делатности утицало је више фактора. С једне стране, малобројни културни радници тежили су да наставе Вуков рад и да ослањањем на народну књижевност, као доминантан уметнички израз свих слојева становништва Босне и Херцеговине, мобилишу масе за учешће у књижевној култури, те да се развије и подстакне књижевни живот. С друге стране, у

---

\* dejan.ikum@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7948-1289>

<sup>1</sup> Преглед бележења фолклорне традиције на просторима Босне и Херцеговине у широком дијахронијском луку од првих помена и записа до Првог светског рата, с освртом на схватање фолклора и народне књижевности и увидом у релевантну литературу даје се у Илић 2024: 15–61.

условима аустријске окупације фолклор постаје и моћно средство изражавања националних и културних стремљења, којим се користи и окупатор и поробљени независно од своје националне провенијенције. Напослетку, на распламсавање сакупљачког рада утицао је и развој локалне штампе у Босни и Херцеговини до којег долази управо у последње две деценије XIX века.<sup>2</sup>

Часописи су, без обзира на свој профил, мању или већу пажњу поклањали народним умотворинама или фолклору, то јест етнографији у ширем смислу, нарочито у прве две деценије аустроугарске власти. Када је реч о месту које је у уређивачкој политици поклоњено народној књижевности и уопште фолклористици, те о количини прикупљеног и објављеног материјала, *Босанска вила* је без премца, чак и ако се посматра шири српски културни простор, не само босанскохерцеговачке прилике. Међу босанскохерцеговачким часописима српске провенијенције, после *Босанске виле* највише фолклорне грађе донео је *Дабро-босански источник*, што је неубицајено будући да је реч о верском часопису, званичном гласилу Дабробосанске митрополије, потом свих православних митрополија у Босни и Херцеговини, а од 1906. званичном листу Великог црквеног суда за духовне потребе у Сарајеву.<sup>3</sup> Часопис је покренут 1887. на иницијативу митрополита Ђорђа Николајевића, а подстицаји за оснивање долазили су и у првим бројевима *Босанске виле*. Часопис ће током свог двадесетчетворогодишњег излажења три пута мењати назив<sup>4</sup>, а чак осам пута уреднике<sup>5</sup>, што ће се у одражавати и на његову концепцију, као и на статус народне књижевности и фолклора у овом гласилу.

*Источник* се примарно бавио верским и питањима богослужења, доносио окружнице, наредбе, шематизам, тежио уређењу црквеног живота, те представља важан извор за црквену историју. Ипак, часопис се, барем до 1906, није затварао у уске оквире званичног листа него је доносио низ прилога из културе и књижевности у најширем смислу. Пратио је културна дешавања и кретања на ширем српском културном простору, обавештавао о издањима књига, културном животу, извештавао о беседама, раду српских

<sup>2</sup> Босанскохерцеговачка периодика до краја XIX века, с фокусом на доба аустријске управе, свестрано се анализира у Крушевац 1978. За дијахронијски преглед српске периодике у Босни и Херцеговини од 1878. до почетка, односно краја, Првог светског рата в. Ђуричковић 2006, Ласица 2020.

<sup>3</sup> Библиографију *Дабро-босанског источника* организовану по УДК систему израдила је Здравка Радуловић (в. Радуловић 2010). Библиографија је пропраћена и књижевноисторијском студијом у којој се указује на уредничку концепцију, (књижевни) профил часописа и врсту објављиване грађе (в. Радуловић 2010: 7–52). Будући да се ауторка држала тематског, УДК начина организације грађе, прилози из народне књижевности распоређени су у неколико различитих одељака ове библиографије. Налазе се у одељку „Српска књижевност”, „Народно стваралаштво”, а расути су и у одељцима „Путописи”, Старе цркве, манастири, насеља, новац и стећци”. О уредничкој концепцији *Дабро-босанског источника* расправља се у Крушевац 1978: 149–153, као и у Ласица 2020: 73–86.

<sup>4</sup> Часопис је покренут 1887. под називом *Дабро-босански источник*. Под овим именом излазиће до 1890, када име мења у *Босанско-херцеговачки источник*, да би од 1898. излазио под скраћеним насловом *Источник*. Поднаслови, којима се објашњавала провенијенција часописа, мењали су се чешће, в. Радуловић 2010: 51–52.

<sup>5</sup> Први уредник часописа био је Никола Лалић, да би се потом на месту уредника нашли Ђорђе Петровић, Васо С. Поповић, Стеван Н. Давидовић, Теодор Јунгић, Иларион Радонић, Симеон Поповић и Томо Поповић (в. Радуловић 2010: 25–33).

културних и певачких друштава, а посредно се укључивао и у обележавање значајнијих националних годишњица (петсто година од Косовске битке и сто година од Вуковог рођења). Изузетно вредан прилог културној историји Срба у Босни и Херцеговини јесу извештаји и беседе са светосавских свечаности и церемонија отварања и освештавања нових храмова. Поред своје основне провенијенције часопис је садржао и забавно-поучни део будући да књижевни живот последњих деценија XIX века још није толико стасао да се у њему појави низ уже специјализованих часописа (уп. Крушевац 1978: 136), до њихове експанзије долази у последњој деценији аустроугарске владавине.

У програмском тексту уредништва објављеном у првом броју најављено је да ће прилози бити распоређени у девет рубрика, међу којима се издваја рубрика „Црквене старине, обичаји и исторични подаци”, у оквиру које је и донет највећи део фолклорне грађе. Фолклорни и етнографски материјал објављиван је и у оквиру рубрике *Чланци и дописи*, мада се спорадично налази и у оквиру других одељака, попут беседа и проповеди, у које су понекад инкорпорирани стихови народних песама, пословице или се алудира на мотиве народне прозе. Иако редослед рубрика није доследно поштован, оне су задржане до 1897. године, када се сви прилози деле на званични и незванични део. У оквиру незваничног дела препознаје се већина претходних рубрика, али су *Старине* избачене, мада се прилози ове врсте и даље објављују. О интересовању за народну књижевност сведоче још прикази и огласи, у којима су представљене оновремене најзначајније збирке умотворина.

Ипак, посебан одељак за народне умотворине часопис није имао. Оне су махом посматране као древности и старине из којих је требало реконструирати начин живота народа. То никако не значи да је уређивачка политика занемаривала умотворине, то јест да су уредници имали искључив став према овом типу грађе. Већ се у програмском тексту указује на значај *Босанске виле* и њене акције око сакупљања умотворина и позива се свештенство да шаље овај тип грађе за Кашиковићев часопис, али се ни *Источник* не држи посве затвореним за овакве прилоге. Релативно истакнуто место које је фолклор имао, нарочито у првој деценији излагања часописа, у непосредној је вези с оснивачем листа митрополитом Николајевићем, дугогодишњим уредником *Српско-далматинског магазина*. Иако није био формални уредник *Источника*, Николајевић је подржавао фолклорну струју у уређивачкој политици, те се *Источник*, донекле, у овом смислу може сматрати наследником *Магазина* (уп. Радуловић 2010: 27). Такође, митрополит је одиграо значајну улогу у омасовљењу сакупљачког покрета када је свештенству Дабробосанске митрополије упутио окружницу којом га је позвао да се ангажује на пољу етнографског и фолклористичког рада. Окружница је објављена у *Босанској вили*, а у њој се позив на сакупљање мотивише страхом од пропадања, с тим што се сакупљање умотворина не издваја из ширег интересовања за народни живот и обичаје (в. Николајевић 1886: 351–352). Сличну окружницу, четири године касније, упутиће митрополит захумско-херцеговачки Серафим Перовић, који ће позвати свештенство да фолклорни материјал шаље за *Босанску вилу* (в. Перовић 1890: 137–138).

Овакви позиви неће бити понављани у *Источнику*, мада и у њему наилазимо на две окружнице. Једном се свештенство подстиче да донесе грађу о прослави крсног имена, да сакупи податке о броју домаћинстава која славе одређеног светитеља за потребе израде шематизма (в. Николајевић 1888: 164). Другом окружницом свештенство се позива да сакупља грађу о „старицама”, а фокус је на народној традицији о црквицама и црквеној историји, па се свештенство подсећа да не заборави да испита „шта све народ о њој [црквици] приповиједа” (Мандић 1897: 122). Уредништво је позивало на сакупљање матријала о старинама и у вези с чланцима Митра Поповића, чак три пута, мотивишући захтев страхом од пропадања. Оваква врста садржаја чак се експлицитно означава као вреднија од неких других: „Боље да више пажње поклонимо старинама (као што су стари споменици, стара житија, *пјесме* итд), него да пишемо Бог зна колике бесједе” (Давидовић 1897: 291, наш курзив). Слично ће и Петар Иванчевић чак три пута позивати читаоце, у првом реду свештенике, да му шаљу грађу о старим црквама. Нагласиће да се посебно интересују за народна причања, и притом се распитивати: „Је ли ко чуо, коју нар. пјесму о ком манастиру, а да штампана није” (Иванчевић 1895: 76), из чега се види да је овај сакупљач у испитивању терена велику пажњу поклањао усменој поезији, а да је притом водио рачуна о начелу новине и изборности. Позив Вида Вулетића Вукасовића читаоцима да сакупљају фолклорну грађу о Светој Недељи издваја се по својој систематичности и упутствима за бележење, где се инсистира на дословном записивању и остављању података о казивачима. Оваквим позивима и самим прилозима часопис је, уз општу културну климу доба, утицао на ширење сакупљачког рада међу свештенством, које је и од раније уз учитеље имало истакнуту улогу у овом послу.<sup>6</sup>

Однос уредништва и сакупљача према фолклору, то јест њихово схватање народне књижевности, не разликује се значајније од схватања њихових савременика. Доминира романтичарско становиште о народној поезији као изразу народне душе, а у умотворинама и обичајима се види дистинктивна одлика српског народа, па Серафим Перовић у поменутој окружници истиче да оне карактеришу наш народ. Уобичајено се о умотворинама говори као о благу, бисеру и цвећу, а потреба за сакупљањем мотивише се фолклористичким топосом о пропадању, мада се наилази и на мотив књижевне крађе, који се јавља као чест међу оновременим босанскохерцеговачким сакупљачима. Ипак, уредништво није настојало да пружи смернице за рад сакупљачима на терену. Ако се изузму кратке напомене о тематском усмерењу грађе, у *Источнику* нису навођена никаква упутства за њено бележење.

Подаци о контексту бележења отуда су врло рудиментарни, најчешће изостају чак и најосновније белешке о именима казивача/певача и местима бележења. Као својеврстан типски лик казивача издваја се неименовани стогодишњи старац, за којег се најчешће истиче да је одређени усмени текст

<sup>6</sup> Улога свештенства у сакупљању фолклорне и етнографске грађе разматра се у Ђорђевић 1958. Ангажовање свештенства Босанске Крајине на пољу сакупљања умотворина анализира се у Милошевић 2012: 93–103.

чуо од својих деде или бабе, чиме се тежи обезбеђивању „аутентичности” и старине пренетог наратива. Саговорници често остају неименовани, а понекад се упућује на то да је реч о више особа, од којих се сасвим ретко именом издваја један казивач. У појединим случајевима контекст казивања даје се романтизовано и романсирано, а сама грађа се у овом случају углавном доноси у форми сказа. Занимљиво је да се у једном примеру предање уводи тако што се описује ситуација записивања, то јест диктирања, па се извесни поп Јаков, казивач Марка Поповић, обраћа сакупљачу речима: „ја ћу ти најбоље казати како сам чуо од мојијех ђедова [...] пиши учитељу” (Поповић 1892: 533–534). Сакупљачи, и сами носиоци традицијске културе, понекад уводе фолклорне жанрове на основу свог сећања или се позивају на своје сроднике од којих су слушали одређене наративе. Несумњиво наступају и као редактори грађе, у овом случају најчешће теже да делују васпитно, да истакну одређену поуку. У ређим случајевима сакупљачи/дописници наступају и као последњи (пре) носиоци усмене варијанте. Петар Радаковић, на пример, говорећи о Ловници, низ усмених предања уводи речима: „по народном приповиједању о том манастиру упамтио сам” (1890: 30), чиме комбинује улоге казивача и записивача.

Када је реч о типу сакупљача, они су сви одреда аматери, а међу њима је највише свештеника. Нешто више од 50 сарадника *Источнику* је слало чланке који су садржали фолклорну и/или етнографску грађу. Неколико њих иза себе је оставило значајнији корпус умотворина, које су објављивали по другим оно-временим часописима или у засебним збиркама. Реч је о Петру Иванчевићу, Стевану Р. Делићу, Марку С. Поповићу, Кости Ковачевићу, Стијепи Трифковићу, Васи Ђуковићу, Милету Попадићу, Јовану Зорићу и Сими Стојановићу. Сакупљачи су имали одређен однос према грађи, њеном жанровском и тематском регистру, а вероватно су га прилагођавали и типу часописа. Отуда Иванчевић, дајући опис села Азића, напомиње: „чешће сам пута слушао од мога духовног оца јеромона Герасима, врло много шaljивих прича и пошалица о Азићанима” (1896: 135), али ниједну не наводи, јер је вероватно сматрао да такав садржај не приличи верском листу. С друге стране, епске песме су увек посматране као пожељан садржај, па Коста Ковачевић, пишући по народном предању о манастиру Гомели, помиње да постоји и епска песма о његовом разрушењу и додаје: „свакако је вриједно и ову пјесму народну овдје прибиљежити” (1888: 157). Остаје, међутим, нејасно зашто није забележио целу песму него само фрагмент. Да су сакупљачи имали свест о томе шта би требало забележити сведоче и примери „нулте текстуализације” (уп. Ђорђевић Белић 2012: 281–282), где сакупљачи остављају сведочанства о томе који се жанрови и теме могу наћи на терену иако их не доносе.

Највише фолклорне грађе у *Источнику* објављено је током деведесетих година, нарочито у прве три године ове декаде, за уредниковања Ђорђа Петровића. После 1900. године грађа овог типа се не објављује. Фолклорна и етнографска грађа у ширем смислу инкорпориране су најчешће у путописе, описе манастира, села, парохија, предеоних целина. Сакупљач или дописник према фолклорним наративима заузима различит став. Најчешће се на

њих позива како би доказао неку своју тврдњу, мада се понекад уочава и полемички тон, потреба за рационализацијом. Умоторине су у оба случаја најчешће јасно издвојене, било да се то постиже глаголима говорења (формулама карактеристичним за предање) или најављивањем да следи народно казивање које се даје под наводницима. Насупрот, постоје и примери у којима се дописник јавља у улози компилатора, па бројне фолклорне наративе, које је чуо или су део традицијских знања, комбинује тако да гради кохерентну причу о одређеном догађају, локалитету или лику, што је најчешће сугерисано поднасловом „по народном приповедању написао”. Постоје, међутим, и примери у којима се дописник врло кратко осврће на предање, само га нотирајући, без доношења његове садржине. Ретко се у казивању дописника препознају мотиви народног предања или уопште усмене књижевности а да се на њих ничим не упућује. Ако није део путописа или описа, усмени текст се углавном доноси тако што сакупљач даје краћи увод у којем неретко романсирано представља усмени контекст или расправља о одређеној теми која се онда илуструје фолклорном грађом. Сасвим ретко се умоторине јављају саме за себе, то је случај с предањима о Светом Сави, које је прикупио Василије Ђуковић и објављивао у неколико бројева 1897. године. Као самостално дата јављају се и одређена предања, народне молитве и само у једном случају народна религиозна песма.

Када је реч о жанровском пресеку објављене грађе, *Источник* се донекле разликује од сувремених му босанскохерцеговачких часописа по томе што у њему усмена поезија знатно уступа пред усменом прозном. Убедљиво је највише објављено културно-историјских и етиолошких предања. Релативно су честа и генеалогска предања, као и она у којима се говори о стицању привилегија по османском освајању Босне, наилази се и на понеко есхатолошко предање. Од предања нешто су ређе легенде и легендарне приче, а ове последње се углавном везују за Светог Саву. Када је реч о краћим прозним облицима, највише је објављених молитава и то васлава, следе пословице и клетве. Забележена је и једна анегдота у склопу објашњења значења пословице. Један део умоторина, раније необјављених, донесен је у склопу етнографских описа обичаја, реч је најчешће о лирским песмама које прате одређени обред. Ипак, реч је о мањем броју грађе. Свега три чланка овог типа доносе записе усмених жанрова. Епске песме, раније необјављене, дају се само у фрагментима или се стихови комбинују с препричавањем фабуле. Усмени жанрови инкорпорирани су и у поједине беседе и проповеди, где илуструју однос народа према одређеним феноменима, обичајима и веровањима. Занимљиво је да је овде много већи удео усмене поезије, и то епике, него прозних жанрова. Доминирају песме из друге Вукове књиге, које се углавном доносе у краћим изводима, неретко и без упућивања на извор. Стихови се углавном користе као максиме, а позивањем на песму приказују се пожељни обрасци понашања.

Као и већ објављене, и песме, то јест фрагменти, који се објављују први пут, тематски се углавном односе на „најстарија” времена, али се у њима ретко јављају најпознатији јунаци, изостаје и класичан епски агон. Такође, у

највећем броју предања алудира се на доба средњовековне прошлости која поприма одлике златног доба. Предања се углавном односе на подизање манастира или њихова разарања и обнову, а као опште место издваја се приповедање о Немањићима као задужбинарима, најчешће дато врло рудиментарно. Поред Немањића релативно су честе и варијанте у којима троје сродника (браћа и/или сестре) подижу богомољу. У неколико варијаната уочава се локална традиција о Милорадовићима-Храбренима као задужбинарима и добротворима. Предања о разарању манастира углавном се обликују око мотива казне која стиже преступнике. Релативно су честе и варијанте о подземним и летећим црквама, те богомољама које саме бирају место на ком ће бити подигнуте. Један део предања односи се на опсаде и падове утврђених градова, где се скоро по правилу јавља мотив ратне варке.<sup>7</sup>

Занимљиво је да неретко долази до жанровских контаминација, где се уочава померање предања ка легенди, у чему би се могла препознати извесна теологизација грађе. Насупрот примерима у којима се тематизује давна прошлост стоје они у којима се говори о рецентној прошлости, најчешће су то приче о обнови цркава, локалним догађајима и култним местима. Оне се формирају као контаминације предања и приче из живота, понекад и усмене или породичне историје. Такође, као релативно честе издвајају се и приче о сновима, мада су оне по правилу нецеловите и контаминиране с предањима. Један део прилога у часопису приближава се феномену пучке књижевности, нарочито у случају религиозних прича које у поднаслову имају ознаку „истинит догађај”, а срачунате су на утврђивање вере и развијање пожељних моралних особина. Напослетку треба поменути и да су део грађе о народној медицини и поједине молитве преузети из рукописних зборника, те да се истиче да се не зна да ли је писаног или усменог порекла.

Као посредан извор етнографског материјала у *Источнику* јављају се беседе, проповеди и инструкције о богослужењу у којима се критикују одређени народни обичаји који су у супротности с хришћанским учењем. У оваквом типу текстова изрази традицијске културе третирају се као празноверје и тежи се њиховом укидању. Дакле, поглед на фолклор у ширем смислу у *Источнику* је амбивалентан. Ако је реч о вербалном фолклору, нарочито епским песмама и предањима, он се посматра као пожељан културни образац, као један од дистинктивних фактора националне културе. С друге стране, обичаји који су израз те исте културе, одбацују се уколико су у супротности са хришћанским учењем. На овакав однос према одређеним обичајима и ритуалним изразима народне религиозности, утицала је жеља уредништва, то јест високе јерархије у Босни и Херцеговини да успостави организовану црквену мрежу, саобрази богослужење канонском правилу и образовно делује на свештенство, нарочито оно старије, које је и само било носилац традицијске културе. Дакле, није посреди девалвирајући однос према од-

<sup>7</sup> Највећи део културно-историјских предања из овог часописа објавио је Влајко Палавестра, целовито или у изводима, у својој антологији *Хисторијска усмена предања из Босне и Херцеговине* (в. Палавестра 2003).

ређеним изразима традицијске културе узетим за себе, него је реч о тежњи да се облици вернакуларне религиозности издвоје из званичне црквене праксе.

Упркос званичном карактеру и програму који је примарно био усмерен на питања црквене организације и богослужења, *Источник* је оставио изузетно вредну ризницу фолклорне грађе. Заправо, од свих босанскохерцеговачких верских листова он је највише простора поклањао фолклорно-етнографском материјалу и студијама. Паралелно с њим излазило је пет католичких верских часописа, хрватске националне оријентације, који су упркос томе што су имали мање-више развијене забавно-поучне рубрике, остајали затворени за фолклористичке прилоге (в. Крушевац 1978: 137–148, 154–157). Фолклорну грађу неће доносити ни два млађа православна верска листа (*Вјесник* 1909–1914. и *Српски свештеник* 1912–1914)<sup>8</sup>, што би се донекле могло објаснити и специјализацијом периодичних гласила. На релативно истакнуто место народне књижевности и уопште фолклора и етнографског материјала у *Добро-босанском источнику* утицала је општа културна клима доба у којем је покренут, чињеница да је народна књижевност још увек била доминантан облик књижевног изражавања, те да се добар део свештенства већ бавио сакупљачким и етнографским радом. Ипак, упркос својој изразито српској оријентацији, часопис неће уживати статус националног и народног листа какав је имала *Босанска вила*, нити ће развити толику мрежу сарадника. Мада се и у њему умотворине јављају као обележје народности, у *Источнику* не наилазимо на борбени, повишени патриотско-национални тон, карактеристичан за *Вилу*. На ово је несумњиво утицала природа самог листа, али још више сложени односи српске цркве у Босни и Херцеговини с режимом, који су утицали и на поларизацију односа унутар саме цркве, то јест између високе јерархије с једне, и свештенства и народа с друге стране. Од почетка Српског аутономног покрета (1896) часопис ће у великој мери изгубити потпору у народу, па и свештенству (уп. Крушевац 1978: 153), што ће неминовно утицати на опадање његовог квалитета, смањење броја сарадника и веће затварање у црквене оквире.

Упркос овоме *Источник* је оставио вредну ризницу народних умотворина, првенствено предања. Овај материјал забележило је око педесет сакупљача, од којих су скоро сви били свештеници, аматери на пољу фолклористике. Права је штета што уредништво није чинило (истрајније) напоре у смеру систематичног и организованог сакупљања грађе. Иако се из малобројних напомена види да је однос уредништва и сарадника према фолклору махом романтичарско-хердеровски, мора се истаћи да се умотворинама не приступа као естетском феномену. Интересовање за њих део је ширег интересовања за народни живот и прошлост, што одговара првој фази сакупљачког рада у нашој фолклористици, у којој се умотворине доносе као део путописа и етнографско-географских описа, што никако не умањује значај и квалитет сакупљене грађе. Фолклористички прилози објављени у *Источнику* углав-

<sup>8</sup> Уредничка концепција и општи профил ових часописа описани су и анализирани у Ласица 2020: 87–95.

ном одражавају хришћански систем вредности, па би се могло рећи да су предност имале теме и мотиви који не противрече хришћанском доживљају света. У часопису су садржана и важна сведочанства о виталности усмене традиције и популарности тема које се односе на средњовековну националну прошлост, што је значајно у контексту резервисаности коју су одређени проучаваоци показивали у погледу „аутентичности” збирки и тема бележених на просторима Босне и Херцеговине у другој половини XIX века. Такође, треба нагласити да *Источник* представља и драгоцен извор за проучавање вернакуларне религиозности, те да се у њему издвајају и жанрови који су дуго остајали препознати и маргинализовани, попут прича из живота и усмене историје. Напоследку, многи фолклористички записи у овом часопису сведочанство су о постојању српског народа у одређеним областима у којима га данас нема, па поред књижевноуметничког имају и културноисторијски значај.

## ЛИТЕРАТУРА

- Давидовић 1897:** С. Давидовић. [Белешка], Сарајево: *Дабро-босански источник*, XI/7–8, 291.
- Ђорђевић 1958:** Д. Ђорђевић, Рад православног свештенства на етнографији и фолклористици, Београд: *Православна мисао*, I/2, 78–85.
- Ђорђевић Белић 2012:** С. Ђорђевић Белић, Методологија теренског истраживања фолклора: текстуализација усмене епике, у: Бошко Сувајџић (ур.), *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду*, Београд: Институт за књижевност и уметност, 277–309.
- Ђуричковић 2006:** Д. Ђуричковић, *Свједочанства времена. Књижевност у српским листовима и часописима у Босни и Херцеговини за вријеме аустроугарске владавине (1878–1914)*, Сарајево: СПКД Просвјета.
- Иванчевић 1895:** П. Иванчевић, Молба, Сарајево: *Дабро-босански источник*, IX/2: 75–76.
- Иванчевић 1896:** П. Иванчевић, Село Азићи и његове старине, Сарајево: *Дабро-босански источник*, X/4, 135–136.
- Илић 2024:** Д. Илић. *Српске народне епске песме најстаријих времена из Босне и Херцеговине у Етнографској збирци Архива САНУ*. Београд: Филолошки факултет, 2024. Рукопис докторске дисертације доступан на: <https://uvidok.rcub.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/5682/Doktorat.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ковачевић 1888:** К. Ковачевић, Нешто о манастиру Гомели, Сарајево: *Дабро-босански источник*, II/10, 157–158.
- Крушевац 1978:** Т. Kruševac, *Bosansko-hercegovački listovi u XIX veku*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Ласица 2020:** Б. Ласица, *Српска периодика у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Пале: СКПД Просвјета.

- Мандић 1897:** Н. Мандић, Окружница, Сарајево: *Дабро-босански источник*, XI/4, 121–122.
- Милошевић 2012:** Б. Милошевић, *Православно свештенство у друштвеном развоју Босанске Крајине у другој половини XIX и почетком XX вијека*, Бањалука: Филозофски факултет.
- Николајевић 1886:** Ђ. Николајевић, Окружница, Сарајево: *Босанска вила*, I/22, 351–352.
- Николајевић 1888:** Ђ. Николајевић, Окружница, Сарајево: *Дабро-босански источник*, II/10, 164.
- Палавестра 2003:** V. Palavestra, *Historijska usmena predanja iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Buybook; Zemun: Most Art.
- Перовић 1890:** С. Перовић, Окружница, Сарајево: *Дабро-босански источник*, IV/4–5, 137–138.
- Поповић 1892:** М. Поповић, Један дан на Кукању, Сарајево: *Дабро-босански источник*, VI/10–11, 533–536.
- Радаковић 1890:** П. Радаковић, Стародревни манастир Ловница, Сарајево: *Дабро-босански источник*, IV/1: 30–31.
- Радуловић 2010:** З. Радуловић, *Библиографија часописа Дабро-босански источник (1887–1911)*, Београд: Православни богословски факултет: Институт за теолошка истраживања.

Dejan M. Ilić

## FOLK LITERATURE IN DABRO-BOSANSKI ISTOČNIK

### Summary

The *Dabro-bosanski Istočnik* magazine was established in 1887 as a religious publication and the official organ of the Metropolitanate. While it primarily focused on ecclesiastical issues and the guidelines for worship, the magazine also engaged with the cultural life of the Serbian community in Bosnia and Herzegovina. It featured a section dedicated to entertaining and educational literature, devoting considerable space to contributions from folk literature and, more broadly, to folkloristics and ethnography. Following *Bosanska vila*, *Istočnik* stands as one of the most significant repositories of folklore material pertaining to the Serbian population in Bosnia and Herzegovina. In the forthcoming analysis, we aim to describe the genres and themes of the folklore material published in *Istočnik*. We will examine the role of folklore within the magazine's editorial framework, investigate the conceptualization of folk literature, and identify the predominant forms of textualization as well as the relationship to fieldwork. Additionally, we will reconstruct the network of contributors and collectors associated with the magazine, highlighting *Istočnik*'s role in the promotion and collection of folklore within the cultural history of Serbs in Bosnia and Herzegovina during the late nineteenth century.

**Keywords:** *Dabro-bosanski Istočnik*, periodicals, folk literature, collecting of folklore material, folklore, cultural history, Bosnia and Herzegovina.